

Sotavi Ni Draki Veisau E Na Koro ko Vusama, Tikina Malomalo, Nadroga Navosa

Ripote ni Vakadidike

Na kena I Yaloyalo Levu

Na vakadidike oqo e baleti na koro ko Vusama e na tikina ko malomalo, na veika e ra sotava e na draki veisau. E a vakayacori na vakadidike oqo e na loma ni 4 na macawa e na vula janueri 2016. E vakasokumuni rawa na i tukutuku oqo e na veitalanoa ka vakayacori vei ira na lewe ni vanua ka laurai kina ni vakaleqai sara tu ga vakabibi na wai. Na drivui siga balavu e sa vakavuna me vakaleqa na i teitei kei na bula ni tamata yadua. E ra sa valuta na dredre oqo e na nodra vaqara vurevure ni lavo me ra rawa ni ra bula kina na matavuvale kei na nodra vakamamaqitaka na vakayagataki ni wai e na loma ni koro mai na vei vakaso ni wai. La oqo e so ga na i gaunisala e sotavi kina na nodra gagadre. La e sega sara ni tauoko na gagadre oqo baleta ni sega ni sema na koro ki na wai ni matanitu. E laurai vei na vakadidike oqo ni sega ni sotavi rawa na gagadre e vakavuna tiko na veisau ni draki e na koro ko Vusama.

Na vakadidike oqo e raica vakamatua na gagadre ni kena sotavi na draki veisau e na loma ni vei koro i Viti vakabibi e na nona veiliutaki tiko na matanitu ko Viti e na bose ni yabaki (COP23: Matabose ni vuravura e na kena dikevi vakamatua na draki Veisau) e na yabaki oqo.

VAKEKELI

E sa Balavu cake na gauna ni drivui siga ka vakaleqa sara vakalevu na teitei, Manumanu, kei na bula ni tamata.

Teitei

Vakaleqai na i teitei e vakavuna me sega ni veiganiti na kakana e ra kania me sotavi kina na bulabula ni yago.

“Na vanua keimami kana mai kina o ya sa mai na teitei kei na watui – qoli kei na siwa; oqo e na gauna ni draki mamaca se drivuisiga e dau sotavi vakalevu na dredre. E na gauna e liu e levu na kakana baleta ni daumaka tu na draki; kakece o tea ena vuavua vinaka, ia e na gauna oqo e mate na teitei baleta na draki veisau sa da sotavi tu.” – Ratu, 56.

Manumanu

E ra mate na bulumakau kei na ose e na noveba 2015 kei na janueri 2016.

“E na gauna ni draki mamaca e ra dau vagunuvi tale ga na manumanu e na tauyevu. La e na gauna oqo e sa sega tu na wai e na loma ni tauyevu. E sa qai vakadua me mate na Manumanu e na via gunu.” – Aporosa Mumu, 80.

Bula ni tamata kei na Tikobulabula

Lailai na wai ni gunu savasava kei na kena mamaroroi vakavinaka na wai ni gunu e vakavuna na vei tauvi ni mate.

“E dredre na bula ni leqa na wai vakabibi na wai ni vale lailai. E vica na vale e na loma ni koro e ra vaka valenivakacegu dre e ra sega ni vakayagataki tu baleta ni sega tu na wai ka sa vakavuna me ra vaka valenivakacegu ka sega ni gadravi kina na wai. Oqo e vaka leqa na tiko bulabula baleta ni sotavi tiko na dredre ni wai.” – Naina, 42.

Tuvatuva / Vakatutu

- Me sema na koro ki na wai ni matanitu baleta ni sa vakawai tu na vei otela voleka ia ka sega tu ni vaka wai na koro.
- Vakavinakataki na maroroi ni wai e na loma ni koro.
- Taqomaki ka mamaroi vinaka na vei vakaso ni wai e na loma ni koro.
- Veisau na vale vo e na loma ni koro me vale vo dre ia e na vakatau e na levu ni wai.
- Me tei e so na vuni kau e na loma ni koro kei so na vakaso ni wai me vuakea na vakarurugi ni koro kei na wai.

Bose ni Yabaki Me Baleta na Draki Veisau. veiliutaki ko Viti e na 2017 (COP23)

Oqo e dua na yabaki totoka i Viti baleta ni taura tiko oqo na i tutu ni veiliutaki e na Bose ni Draki Veisau ko viti ka na liutaka tiko na noda turaga nai Liuliu ni matanitu na paraiminisita ka na vakayacori tiko mai Jamani. Na bose oqo e vakayacori e na vei yabaki me baleta na kena sagai me valuti kei na kena vakalailai taki na revurevu ni draki veisau. Na draki veisau ni vuravura e vu mai na veika e vakavuna ka cakava na tamata ena nona bula me vaka na musukau, na buliyaya, na misini, na veilakoyaki ka ra vakavurea na kasi cevuraki me moica vakatani nai tuvaki ni draki ni vuravura. Oqo e dua na bose e rawa ni vakaraitaki kina ni da duavata ena veika e sa yaco tiko e vuravura ka wili tiko kina na kena vakamareqeti na maroroi ni wai ni gunu e na bula ni tamata raraba.

Vinakal vakalevu vua na turaga na Tui Nasoni kei na lewe ni koro ko Vusama e na veiqaravi kei na veicqomi ka vakayacori e na gauna ni vakadidike oqo.

Ke dua na nomu vakatataro se me dua na nomu i lavelave ni rivote oqo, mo qai veitaratara e yaca sa volai koto i ra: Lui Manuel [lui.manuel@govnet.gov.fj], Dr. Tristan Pearce [tpearce@usc.edu.au] or Renee Currenti [rcurrent@usc.edu.au]
Nadroga Navosa Provincial Council, Sigatoka, Fiji and Sustainability Research Centre, University of the Sunshine Coast, Queensland, Australia